

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 911.52:338.483.11

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.3-11>

Браславська Оксана Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор

Уманський державний педагогічний університет імені Павла
Тичини, м. Умань Україна, e-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua

*СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ПРИВАБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІЇ ЯК КОМПОНЕНТА
ТУРИСТСЬКОГО І РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ*

У результаті проведення системного аналізу класифіковано неоднорідні фактори привабливості території як компонента туристсько-рекреаційного потенціалу. Встановлено, що привабливість для території є її динамічною характеристикою, за допомогою якої набувається можливість розширення туристсько-рекреаційної діяльності у різних напрямках. Доведено динамічність привабливості території, яка є мінливою, змінюється залежно від багатьох чинників, котрі впливають на її розвиток.

Мета: узагальнення визначених факторів дозволить отримати комплексну оцінку ступеня їх впливу на сучасний стан та міру використання туристсько-рекреаційного потенціалу в регіонах України.

Новизною є результати проведеного композиціонування неоднорідних факторів: взаємодія внутрішніх і зовнішніх (географічне положення, інформація, ресурси (природні й антропогенні), інфраструктура та кадри, закони, споживачі послуг (туристи, рекреанти), внутрішньодержавні події, стан економіки, міжнародні події, політичні та соціокультурні фактори). Доведено, що внутрішні фактори є джерелом функціонування привабливості території, дають можливість удосконалювати туристсько-рекреаційний потенціал в певному проміжку часу. Запропоновано узагальнення неоднорідних факторів, що дозволяє врахувати їх структурну ієрархічність, різноманітність, динамічну нестабільність та визначити умови оцінювання. Поруч із визначеними чинниками попит на оздоровлення, відпочинок, позитивні враження значною мірою залежить від належного стану території, що сприяє забезпеченню високого рівня у наданні цих послуг. Такий рівень може бути досягнутий шляхом послідовного і структурованого опису неоднорідних факторів привабливості території та виявлення серед них факторів найбільш оптимальних. Доведено, що дослідження визначених факторів привабливості території, якісне оцінювання, вибір пріоритетів відповідних показників ведуть до вирішення багатокритеріальної задачі оптимізації туристсько-рекреаційного потенціалу, що дає змогу зменшити негативний вплив різноманітних елементів, а також збільшити можливості з підвищення рівня його затребуваності.

Взаємодію внутрішніх і зовнішніх факторів вдалося довести за допомогою таких методів: аналіз літературних джерел, опис і порівняння.

Практична значимість цих результатів показує, що у другому десятиріччі XXI ст. в структурі туристсько-рекреаційного потенціалу, що формується на стику багатьох галузей господарської діяльності, одне з провідних місць й активний розвиток належить саме привабливості території.

Ключові слова: привабливість території, туристсько-рекреаційний потенціал, внутрішні фактори, зовнішні фактори, композиціонування.

УДК 911.52:338.483.11

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.3-11>

Браславская Оксана Владимировна,
доктор педагогических наук, профессор

Уманский государственный педагогический университет имени Павла
Тичины, г. Умань, Украина, e-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua

*СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІЇ ЯК
КОМПОНЕНТА ТУРИСТИЧЕСЬКОГО І РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ*

В результате проведения системного анализа классифицированы неоднородные факторы привлекательности территории как компонента туристически-рекреационного потенциала. Установлено, что привлекательность территории является ее динамической характеристикой, с помощью которой приобретает возможность расширения туристически-рекреационной деятельности в разных направлениях. Доказано динамичность привлекательности территории, которая является переменной и зависит от многих факторов, которые влияют на ее развитие.

Цель: обобщение определенных факторов позволит получить комплексную оценку степени их влияния на современное состояние и степень использования туристически-рекреационного потенциала в регионах Украины.

Новизной есть результаты проведенного композиционирования неоднородных факторов: взаимодействие внутренних и внешних (географическое положение, информация, ресурсы (природные и антропогенные), инфраструктура и кадры, законы, потребители услуг (туристы, рекреанты), внутрисоциальные события, состояние экономики, международные события, политические и социокультурные факторы). Доказано, что внутренние факторы являются источником функционирования

привлекательности территории, дают возможность совершенствовать туристически-рекреационный потенциал в определенном промежутке времени. Предложено обобщение неоднородных факторов, позволяет учесть их структурную иерархичность, разнородность, динамическую нестабильность и определить условия оценивания. Рядом с определенными факторами спрос на оздоровление, отдых, положительные впечатления во многом зависят от надлежащего состояния территории, что способствует обеспечению высокого уровня в предоставлении этих услуг. Такой уровень может быть достигнут путем последовательного и структурированного описания неоднородных факторов привлекательности территории и выявления среди них факторов наиболее оптимальных. Доказано, что исследования определенных факторов привлекательности территории, качественное оценивание, выбор приоритетов соответствующих показателей ведут к решению многокритериальной задачи оптимизации туристически-рекреационного потенциала, позволяет уменьшить негативное влияние различных элементов, а также увеличить возможности по повышению уровня его востребованности.

Взаимодействие внутренних и внешних факторов удалось доказать с помощью следующих методов: анализ литературных источников, описание и сравнение.

Практическая значимость этих результатов показывает, что во втором десятилетии XXI в. в структуре туристически-рекреационного потенциала, который формируется на стыке многих отраслей хозяйственной деятельности, одно из ведущих мест и активное развитие принадлежит именно привлекательности территории.

Ключевые слова: привлекательность территории, туристический и рекреационный потенциал, внутренние факторы, внешние факторы, композиционирование.

UDC 911.52:338.483.11

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.3-11>

Braslavska Oksana Vladimirovna,
Doctor Of Pedagogical Sciences, Professor

Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine,
e-mail: oksana.braslavaska@udpu.edu.ua

SYSTEMIC ANALYSIS OF FACTORS OF THE ATTRACTIVENESS OF THE TERRITORY AS A COMPONENT OF THE TOURIST AND RECREATION POTENTIAL

As a result of the system analysis inhomogeneous factors of attractiveness of the territory as a component of tourist and recreational potential are classified. It is established that the attractiveness for the territory is its dynamic characteristic, with the help of which it is possible to expand tourist and recreational activities in different directions. It is proved that the dynamics of the attractiveness of the territory, which is variable, varies depending on many factors that affect its development.

Purpose: the generalization of certain factors will allow to obtain a comprehensive assessment of the degree of their impact on the current state and the degree of use of tourist and recreational potential in the regions of Ukraine.

The novelty is the results of the composition of heterogeneous factors: the interaction of internal and external (geographical location, information, resources (natural and anthropogenic), infrastructure and personnel, laws, consumers of services (tourists, vacationers), domestic events, economic situation, international events, political and socio-cultural factors). It is proved that internal factors are the source of functioning of the attractiveness of the territory, give the opportunity to improve the tourist and recreational potential in a certain period of time. The generalization of inhomogeneous factors is offered, which allows to take into account their structural hierarchy, heterogeneity, dynamic instability and to determine the conditions of evaluation. Along with certain factors, the demand for health, recreation, and positive impressions largely depends on the proper condition of the territory, which contributes to ensuring a high level of provision of these services. This level can be achieved by a consistent and structured description of heterogeneous factors of attractiveness of the territory and identifying among them the most optimal factors. It is proved that the study of certain factors of attractiveness of the territory, qualitative assessment, choice of priorities of relevant indicators lead to solving the multicriteria problem of optimizing tourist and recreational potential, which reduces the negative impact of various elements and increases opportunities to increase its demand.

The interaction of internal and external factors was proved using the following *methods*: analysis of literature sources, description and comparison.

The practical significance of these results shows that in the second decade of the XXI century. in the structure of tourist and recreational potential, which is formed at the junction of many branches of economic activity of people, one of the leading places and active development belongs to the attractiveness of the territory.

Keywords: attractiveness of the territory, tourist and recreational potential, internal factors, external factors, composition.

Постановка проблеми. Привабливість території відіграє виключно важливу роль у розвитку її туристсько-рекреаційного потенціалу. Помітним зростанням останніх десятиліть туризм й рекреаційна діяльність на території України зобов'язані, перш за все, глобалізації, а також прогресу в розвитку факторів, які є основою привабливості території. Це підтримується думкою про те, що «У теперішню інформаційну еру на зміну матеріальним благам, що домінували у цілях постіндустріального суспільства, стають духовні цінності, такі як враження та відчуття, що є

основною метою туристичних поїздок. Динамічне зростання обсягів туризму в останнє десятиліття спричинили розвиток мережі транспортних комунікацій, зв'язку, зростаючої мобільності, скорочення робочого часу та зростання суспільного багатства» [12, с. 5]. Але поруч із визначеними чинниками вважаємо за необхідне зацентрувати увагу на тому, що попит на оздоровлення, відпочинок, позитивні враження значною мірою залежить від належного стану території, що сприяє забезпеченню високого рівня у наданні цих послуг. Такий рівень може бути досягнутий шляхом послідовного і структурованого опису неоднорідних факторів привабливості території та виявлення серед них факторів найбільш оптимальних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У даний час у світовій практиці складається новий підхід до забезпечення дієвості туристсько-рекреаційного потенціалу території.

Перш за все, туристсько-рекреаційний потенціал визначають як «сукупність можливостей природних ресурсів, історико-культурних комплексів, об'єктів та соціально-економічних показників на певній території, що дають змогу створювати умови для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності з дотриманням режиму її охорони. Основні складові рекреаційного потенціалу: природні ресурси, історико-культурні комплекси і об'єкти та соціально-економічні показники» [3, с. 130], які на нашу думку, можуть «працювати» за умови наявної привабливості території. Дане формулювання має на увазі зв'язування в одне ціле, в єдину систему різних факторів привабливості території, що є досить складною задачею.

Починаючи з організаційного періоду (середина ХХ ст. – теперішній час), який за різними авторами називався «перехід до сталого розвитку (сучасний)» [20], «масовий туризм, формування туристичної індустрії як міжгалузевого комплексу з виробництва товарів і послуг для туризму» [5], «монополізація туристської індустрії» [14], «пов'язаний з масовим розвитком туризму та процесом глобалізації» [9] привабливість території (за різних формулювань) стала розглядатися системно, охоплюючи організаційні, управлінські, людські, технічні та інші фактори.

Привабливість для території є її динамічною характеристикою, за допомогою якої набувається можливість розширення туристсько-рекреаційної діяльності у різних напрямках. Зокрема, О. В. Музиченко-Козловська вважає, що «Туристично-привабливою можна вважати територію, яка користується популярністю у туристів і ця місцевість перетворюється у туристичний центр» [12, с. 5]. Разом з тим, туристична привабливість – це наявність такого туристичного потенціалу території, за експлуатації якого забезпечують оптимальне туристично-рекреаційне навантаження і повне збереження туристичних ресурсів та можливість отримання відповідного соціально-економічного ефекту без порушення екологічної рівноваги довкілля [19]. Динамічність привабливості території підтверджується думкою С. П. Кузика, який стверджує, що «Туристична привабливість часто мінлива і може змінюватися залежно від багатьох чинників, котрі впливають на привабливість туристичної території. Саме до них належить наявність сучасної матеріально-технічної бази туризму, зокрема новітніх готельних комплексів, спеціалізованих закладів із відповідним асортиментом послуг, які вони продукують та ін» [9].

Цікавою є думка авторського колективу (В. К. Федорченко, Н. А. Фоменко, М. І. Скрипник, Г. С. Цехмістрова), які привабливість (від лат. *attrahere*) визначають як «важливу властивість туристичних ресурсів, що свідчить про їх рекреаційні цінності» [22, с. 287]. На порталі української мови та культури в «Словнику» зустрічаємо тлумачення слова «атрактивність» як властивість за значенням, привабливість [19]. Тобто, привабливість території, як елемент туристського продукту регламентують її атрактивністю.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За різними літературними джерелами немає чіткої номенклатури факторів привабливості території, потребують усебічності у застосуванні методи їх визначення у межах кожного регіону (місця, центру). Науковцями запропоновано різні підходи до якісного оцінювання території де досліджується туристсько-рекреаційний потенціал (О. О. Бейдик [1], Б. Г. Денисик [6], П. О. Масляк [10], М. С. Мироненко, І. Т. Твердохлебов [11], Д. В. Ніколаєнко [13], М. М. Покогодна [15], Н. М. Сажнева [17], Н. Я. Скрипник [18], Н. В. Фоменко [24] та інші).

Побудова ефективної системи факторів привабливості території потребує комплексного дослідження їх характеристик за конкретними методиками. Зокрема, характеристика методології та методики аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України досить глибоко подана О. О. Бейдиком. Автором, на основі «обґрунтування відповідних критеріїв-складових розроблені ресурсно-рекреаційні паспорти (РРП) адмініюдиниць України, які віддзеркалюють суспільно-географічну і ресурсно-рекреаційну складові території та перспективи її рекреаційно-туристського розвитку» [1, с. 25].

Організаційні механізми розвитку туризму і рекреації докладно розглянуті у працях таких науковців як В. Ф. Киф'як [8], С. П. Кузик [9], І. М. Писаревський, С. О. Погасій, І. Б. Андренко, М. М. Покоłodна, І. В. Сегеда [14], Т. І. Ткаченко, О. М. Костіна, В. І. Рачко [20], В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова, В. А. Смолій [21] та інших. Вагомою є думка про ознаки, за якими класифікують рекреаційну діяльність: мета подорожі, характер рекреаційних ресурсів, правовий статус, тривалість, територіальна ознака, сезонність, кількість учасників, ступінь рухливості, характер туризму, необхідно знати чинники розміщення рекреаційних підприємств. Найважливіший із них – рекреаційний попит, що визначає концентрацію установ відпочинку в основних зонах розселення. Інший чинник – наявність рекреаційних ресурсів, їх кількість, якість, розмаїтість, поєднання, доступність. Третій – наявність трудових ресурсів. Четвертий – інфраструктурна підготовленість території (рівень розвитку транспорту, комунального господарства). П'ятий – віддаленість місць відпочинку від місць проживання, від чого залежить вартість проїзду, час у дорозі [16, с. 77].

Цікавим є сучасний напрям, що пов'язує туризм і рекреацію з освітнім процесом (О.В. Браславська [16], В.К. Федорченко, Н.А. Фоменко, М.І. Скрипник, Г.С. Цехмістрова [22] та інші). Саме така інтеграція окреслюється на основі врахування певних фактів і обставин:

- глибокого розуміння туризму як визначального чинника соціальної і культурної інтеграції, як прояву та інструменту зростаючої культурної взаємодії, засобу самовдосконалення особистості, про що свідчать матеріали ВТО, міжнародних форумів;
- усвідомлення усіма державами потреби інтеграції зусиль міжнародної туристської спільноти для сталого розвитку туризму;
- необхідність удосконалення технології галузі, що створює сприятливі передумови для нарощення потужностей індустрії туризму;
- появи нових програм розвитку туризму, розробки оригінальних концепцій соціально-економічного зростання, охорони навколишнього середовища, в яких декларуються завдання туризму;
- Державної програми розвитку туризму та прийнятим Верховною Радою України Закону «Про туризм»;
- розробки проекту Концепції підготовки працівників туристичної галузі [22].

Формулювання цілей статті. Лише деякі дослідження пов'язані з визначенням впливу факторів привабливості території на ефективність використання її туристсько-рекреаційного потенціалу. Тому оцінювання ступеня впливу визначених факторів на ефективність функціонування туризму й рекреації є перспективною задачею. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні задачі:

1. Визначити функціональний склад факторів привабливості території.
2. Провести їх композиціювання, узагальнивши неоднорідні фактори.

На вирішення поставлених завдань і спрямована мета нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Сьогодення туризму і рекреації характеризується досить широкою строкатістю у формуванні тезаурусу й різноманітністю підходів до визначення факторів їх розвитку. Сучасні дослідники туризму І.М. Писаревський, С.О. Погасій, І.Б. Андренко, М.М. Покоłodна, І.В. Сегеда визначили зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на туризм різними шляхами. Зокрема, зовнішні – шляхом демографічних та соціальних змін; економічного й фінансового розвитку; змін політичного та правового регулювання; технологічних змін; торгового розвитку; транспортної інфраструктури; безпеки подорожей. Внутрішні фактори, на думку авторів, це насамперед фактори ринку: процеси попиту, пропозиції; сегментація ринку, в якому розвивається туристський продукт; власне маркетинг; туристський приватний сектор; людський фактор [14]. Такий широкий перелік факторів пояснюється широтою самого туризму, що «є популярною формою організації відпочинку, проведення дозвілля, пізнання рідного краю, навколишнього середовища, знайомства з історією, культурою і традиціями певної країни» [8, с. 4]. Привабливість території, як складова туристсько-рекреаційного потенціалу, перебуває під постійним тиском окремих ланок зовнішнього та внутрішнього впливу. Такий вплив являє собою сукупність певних обставин і факторів у середині й навколо окресленої території, що впливають на рівень затребуваності її туристсько-рекреаційного потенціалу. Нами було визначено внутрішні й зовнішні фактори, що і розкривають окреслені обставини.

О. О. Бейдик доводить, що «Основними методичними принципами при дослідженні гетерогенного диверсифікованого ресурсно-рекреаційного поля значної за розмірами території виступають принципи комплексності, цілісності, логічності, послідовності, системності» [1, с. 26],

що і лягли в основу нашого дослідження. Для визначення рівня привабливості території потрібно мати уявлення як про внутрішні, так і про зовнішні фактори, їх потенціал і тенденції розвитку.

Внутрішні фактори представляють собою сукупність складових, пов'язаних між собою за допомогою певних структур у межах визначеного місця. Основними змінними є географічне положення, інформація, ресурси (природні й антропогенні), інфраструктура та кадри, що забезпечують дієвість привабливості території. Внутрішні змінні називатимемо соціотехнічними підсистемами, тому що вони мають соціальний компонент (людей) і технічний компонент (інші внутрішні змінні).

Зовнішні фактори – це сукупність елементів, які здійснюють певний вплив на кожен із внутрішніх факторів при їх тісній взаємодії: прямого впливу – закони, споживачі послуг (туристи, рекреанти), внутрішньодержавні події та опосередкованого впливу – стан економіки, міжнародні події, політичні та соціокультурні фактори.

Дослідження визначених нами внутрішніх і зовнішніх факторів привабливості території, якісне оцінювання, вибір пріоритетів відповідних показників ведуть до вирішення багатокритеріальної задачі оптимізації туристсько-рекреаційного потенціалу, що дає змогу зменшити негативний вплив різноманітних елементів, а також збільшити можливості з підвищення рівня його затребуваності.

Нами запропоновано узагальнення неоднорідних факторів, що дозволяє врахувати їх структурну ієрархічність, різноманітність, динамічну нестабільність та визначити умови оцінювання.

Для проведення системного аналізу факторів привабливості території виконано їх композиціонування в якості компонента туристсько-рекреаційного потенціалу (рис. 1).

На рис. 1 представлено графічну інтерпретацію узагальнення неоднорідних факторів привабливості території, що сприятиме визначенню ступеня їх впливу на затребуваність туристсько-рекреаційного потенціалу на різних територіях.

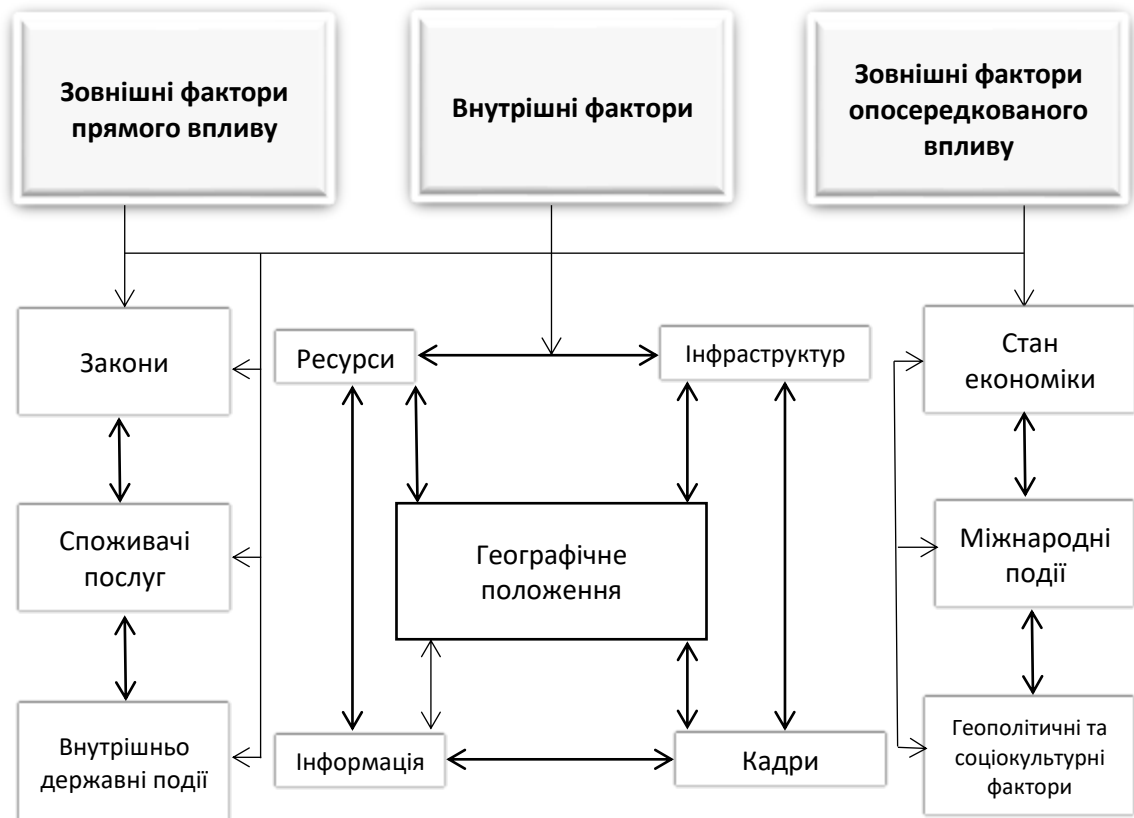

Рис. 1 Композиціонування факторів привабливості території як компонента туристсько-рекреаційного потенціалу

Географічне положення як внутрішній фактор, на нашу думку, відіграє одну з ключових ролей у розвитку туристсько-рекреаційного потенціалу. З цієї точки зору, найбільш вагомим є транспортно-географічне положення території. У туризмі й рекреації його вигідність дозволяє здійснювати просторову взаємодію різних елементів територіальної транспортної системи. Адже

для кожного мандруючого важливим є доступність пункту призначення «зв'язність і проникність території».

Роль інформації про привабливість території сьогодні є досить вагомою. І. В. Зорін, А. В. Квартальнов вважають, що «від кількості доступної інформації про туристичні території значною мірою залежить кількість туристів, які забажають відвідати цю місцевість» [7, с. 30]. Широко розвинений інформаційний комплекс передбачає наявність достатньої і доступної інформації про туристсько-рекреаційний потенціал, привабливість території (мас-медійна інформація, туристичні інтернет-комунікації, друкована продукція) та туристичну діяльність в її межах.

Щодо ресурсів, то можуть використовуватися природні ресурси (пляжі, водні простори, гори тощо), культурно-історичні ресурси (історичні місця, міста, музеї, театри), рекреаційні ресурси (національні парки, заповідники, курорти тощо), найважливіші культурні події (карнавали в Латинській Америці, спортивні заходи, фестивалі мистецтв, щорічні виставки тощо), специфічний інтерес (шопінги, казино тощо) [22]. На нашу думку, основними ресурсами, що представляють внутрішні фактори атрактивності території є крім природних культурно-історичні рекреаційно-туристичні ресурси, соціально-економічні, соціально-демографічні та економічні ресурси, що можуть бути об'єднані в антропогенні рекреаційні ресурси так як рушійною силою до їх виникнення є людина [26, с. 20]. Крім того, «Територіальне поєднання природних умов, рекреаційних і бальнеологічних ресурсів України дає змогу в перспективі сформувати регіональні рекреаційно-туристські суперсистеми, кожна з яких може ґрунтуватися на місцевих природних умовах і лікувальних ресурсах» [21, с. 167].

При характеризованні привабливості території одним із завдань є визначення її рекреаційної ємності, у зв'язку з чим необхідно виходити з того, що об'єктом рекреаційної діяльності виступає рекреаційний потенціал, під яким розуміють всю сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних даних, які утворюють передумови для організації і проведення відпочинку і туризму. При вивченні рекреаційного потенціалу в географічній науці постає проблема визначення рівнів його оцінки [16, с. 33].

У залежності від масштабу оцінки змінюється об'єм поняття рекреаційного потенціалу і елементів, які його утворюють, а разом з тим і рекреаційної ємності території. Рекреаційний потенціал рангу країни або економічного району першого порядку включає як ресурсну складову, так і господарський потенціал рекреації – основні фонди і трудові ресурси. На відміну від них потенціал окремої функціональної зони курорту або національного парку спирається на значно менший набір складових, наприклад, на окремий біотоп.

На рівні країни і економічного району поняття рекреаційної ємності виражає залежність оптимального рекреаційного потоку від рівня економічного розвитку, рівня життя населення, можливостей застосування трудових ресурсів в сфері відпочинку і туризму. Величина потоку рекреантів залежить від розміру країни (району), від запасів (в тому числі стійкості) рекреаційних ресурсів і їх багатоаспектності, просторово-часового розповсюдження, від ступеня розвитку необхідної інфраструктури. Оптимальна величина потоку при інших рівних умовах є функцією ресурсів, інфраструктури і транспортної доступності. Деякі вчені звертають увагу також на пропорційність співвідношень між потоком рекреантів, терміном перебування їх в країні і чисельністю постійного населення.

Рекреаційна ємність залежить також від можливостей інвестування. Країни з низьким рівнем розвитку, навіть які мають величезні рекреаційні ресурси, не в змозі направляти великі інвестиції в інфраструктуру туризму і рекреації. Більше того, використання рекреаційних ресурсів, носить в цих країнах екстенсивний характер і часто призводить до порушення рекреаційного потенціалу. Прикладом цього можуть бути деякі африканські країни, які розвивають мисливський туризм, який приводить до винищення цінних диких тварин вище екологічно допустимих норм.

При переході до великомасштабних досліджень рекреаційної ємності території все більше значення в технології її рекреаційного використання має екологічний аспект. Але в цих дослідженнях неправомірно зводити рекреаційну ємність території до протилежностей між рекреаційними потребами і можливостями природи для їх задоволення. Дану протилежність слід враховувати, але з точки зору організації рекреаційної галузі. Такий погляд є недостатнім, щоб знайти радикальні шляхи вирішення багатьох проблем рекреаційної ємності території, особливо в інтенсивно освоєних районах.

«Інфраструктура» (сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази, що уможливають здійснення рекреаційної діяльності) задовольняє, з

одного боку, звичайну життєдіяльність відпочиваючих і обслуговуючого персоналу, а з другого – задоволення специфічних рекреаційних потреб туристів. Характеризується вона за допомогою показників ємності, комфортабельності, надійності, інженерно-будівельних і експлуатаційних характеристик (норм, що відображають технологію їх створення і експлуатації) [16, с. 10]. У фактор «інфраструктура» об'єднано можливі елементи матеріально-технічної бази, ресурсів та матеріального виробництва (наприклад, галузі, що продукують товари та послуги для туризму: санаторно-курортна та інші галузі закладів для тимчасового проживання, галузь громадського харчування (наприклад, об'єкти ресторанного господарства), галузь розваг, транспортна інфраструктура, галузі пасажироперевезень, галузі АПК, галузь банківсько-страхових послуг, фахова освіта працівників туристичної індустрії тощо).

Фактор «кадри», що сприяє розвитку привабливості території, поділяється на «обслуговуючий персонал» (обслуговування рекреантів (фізичні та юридичні особи, що надають рекреаційні послуги) та «орган управління», що слідкує за оптимальними співвідношеннями між всіма підсистемами, для чого він повинен отримувати інформацію про властивості та ємність підсистем, про наявність матеріальних і фінансових резервів. Обов'язковою умовою стійкої дії рекреаційної системи є реалізація планування і регулювання органом управління [16, с. 11]. Щодо якості фактору «кадри», то В. Г. Явкін, В. П. Руденко, О. Д. Король та інші, розглядаючи інформатизацію туристичної галузі як чинник зростання її конкурентоспроможності, наголошують на тому, що «До значного економічного ефекту може призвести використання економіко-математичного моделювання процесу оптимізації транспортних маршрутів, розміщення туристів у готелях, витрат на обслуговування. Перспективні також апробовані в інших галузях моделі оцінки ділових якостей менеджерів, планування заходів залежно від інтересів клієнтів» [25, с. 36].

«Закони» як зовнішній фактор прямого впливу. Дотримання законодавчої бази в туристській політиці в рамках політичного, економічного та соціального потенціалу країни – головний вектор соціально-економічної політики держави, яка регулює й координує розвиток туристської індустрії за допомогою різноманітних методів. У той же час зовнішній фактор опосередкованого впливу «стан економіки» передбачає «залучення до туристської індустрії виробництв як матеріальної, так і духовної сфери, втягнення в орбіту її впливу ряду суміжних галузей, специфіка виробничого продукту обумовлює винятково складний і комплексний характер впливу туризму на національну економіку та підвищує відповідальність держав за ефективність їх туристичних зв'язків» [25, с. 48].

Щодо фактору «міжнародні події», то він є досить вагомим, оскільки за даними Конгресу США 175 держав світу на визначеному законодавчому рівні регулюють сферу іноземного туризму. Для цього «необхідне міжнародне співробітництво як на світовій, так і на регіональній основі через пряме міжнародне співробітництво і по каналах міжнародних організацій, таких як ВТО, а також між різними компонентами приватного туристичного сектору через неурядові й професійні організації». Крім того, на світовому рівні прийнято ряд документів, що засвідчують потребу «з'ясування реальної сутності туризму у всіх його аспектах і тієї ролі, яку туризм відіграє в динамічному і мінливому світі». Зокрема, це Сеульська декларація «Світ і туризм» прийнята XIV Генеральною асамблеєю Всесвітньої туристичної організації (м. Сеул (Південна Корея), 2001 р.); Балійська декларація з туризму прийнята на Другому міжнародному форумі (о. Балі (Індонезія), 1996 р.); Манільська декларація зі світового туризму прийнята Всесвітньою конференцією з туризму (м. Маніла (Філіппіни), 1980 р.); Манільська декларація з соціальної дії туризму (м. Маніла (Філіппіни), 1997 р.); Гаазька декларація з туризму прийнята на міжпарламентській конференції з туризму (м. Гаага (Нідерланди) 1989 р.) тощо.

Геополітичні та соціокультурні фактори. «Для розуміння особливостей впливу геополітичного фактору на щорічні рекреаційні потоки важливо з самого початку враховувати що це найбільш динамічна і соціокультурно завантажена частина рекреаційних переміщень. Вони змінюють форму, соціокультурну орієнтацію, але далеко не випадкові й завжди зв'язані з чітко визначеними особливостями та етапами освоєння території» [13, с. 123]. Потребу в соціокультурному розвитку суспільства засобами туризму доводять багато дослідників [5; 8; 16; 21; 22; 23]. Адже «людина як свідомий член суспільства повинна ставити своєю метою, насамперед, активне вивчення навколишнього інноваційного простору. А це можливо через міжнародний обмін ідеями на всіх рівнях, серед яких сфера культури і мистецтва посідає особливу, надзвичайно важливу роль. Обмін культурними і, зокрема, мистецькими досягненнями, який несе із собою міжнародний туризм, надзвичайно розширює сферу людського спілкування. Завдяки їм у комунікативний процес вводяться елементи свободи (незалежності від реальних обставин життя та від повсякденних потреб) й універсальності (переборення часової та просторової обмеженості) [23].

Побутує думка, що факторами, які є визначальними у розвитку привабливості території є «розвиток матеріально-технічної бази туризму та достатня і доступна інформація про туристичну діяльність в межах території» [12, с. 6]. Ми не погоджуємося з думкою автора, так як для кожної території й певного часового проміжку, в якому використовуватиметься її туристсько-рекреаційний потенціал, відбуватиметься композиціонування (представлення, демонстрування) привабливих складових за переважаючими факторами, які не є сталими.

Висновки. З позиції системного підходу визначено, що привабливість території як компонент туристсько-рекреаційного потенціалу становить взаємодію внутрішніх і зовнішніх факторів – географічне положення, інформація, ресурси (природні й антропогенні), інфраструктура та кадри, закони, споживачі послуг (туристи, рекреанти), внутрішньодержавні події, стан економіки, міжнародні події, політичні та соціокультурні фактори. Внутрішні фактори є джерелом функціонування привабливості території, дають можливість удосконалювати туристсько-рекреаційний потенціал в певному проміжку часу. Зовнішні фактори є джерелом забезпечення споживачами на законодавчій основі та з урахуванням внутрішньодержавних і міжнародних подій.

Виконане узагальнення неоднорідних факторів привабливості території дозволило лише виділити їх параметри й потребує проведення подальших досліджень. Запропоноване нами узагальнення внутрішніх і зовнішніх факторів привабливості території та встановлена структурна ієрархічність стимулювали до окреслення питань для подальших наукових розвідок: визначення умов для оцінювання неоднорідних факторів з урахуванням їх різноманітності та динамічної нестабільності. Повне вирішення завдань можливе за чіткого окреслення методики оцінювання впливу різноманітних факторів на привабливість території, що дозволить розробити для кожного регіону України «Паспорт привабливості території туристсько-рекреаційного призначення».

Список використаних джерел

1. Бейдик О. О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України: автореф. дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.02. Київ, 2004. 36 с.
2. Бейдик А. А. Словарь-справочник по географии туризма, рекреологии и рекреационной географии. Київ: Палитра, 1997. 300 с.
3. Будзович Г. В. Науковий зміст і сутність поняття рекреаційний потенціал. Екологічні науки. 2012. №2. С.130–133.
4. Величко В. В. Организация рекреационных услуг: учеб. пособ. Харьков: ХНУМГ им. О. М. Бекетова, 2013. 202 с.
5. Воронкова Л. П. История туризма и гостеприимства: учеб. пособ. для студ. образоват. учреждений сред. проф. образования, обучающихся по спец. 2307 Туризм, 2302 Организация обслуживания в гостиницах и туристских комплексах. Москва: Издательско-торговый дом «ГРАНД»; Москва: Фаир-пресс, 2004. 303 с.
6. Денисик Б. Г. Процеси і явища в рекреаційних мікросередках / 36. наук. праць Вінницьк. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: ВДПУ, 2014. Серія: Географія. В. 26. С. 92–97.
7. Зорин И. В., Квартальнов А. В. Энциклопедия туризма: справочник. Москва: Финансы и статистика, 2000. 356 с.
8. Киф'як В. Ф. Организация туристической деятельности в Украине: навч. посіб. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 300 с. URL: http://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_1.htm (дата звернення: 11.12.2020).
9. Кузык С. П. География туризма: навч. пособ. Київ: Знання, 2011. 271 с. URL: https://pidruchniki.com/1597012243744/turizm/formuvannya_turistichnoyi_privablivosti_teritoriyi (дата звернення: 16.09.2020).
10. Масляк П. А. Рекреационная география: учеб. пособ. Киев: Знание, 2008. 343 с.
11. Мироненко Н. С., Твердохлебов И. Т. Рекреационная география. Москва: Изд-во Московского университета, 1981. 208 с.
12. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території. Монографія. Львів: Новий Світ-2000, 2012. 176 с.
13. Николаенко Д. В. Рекреационная география: учеб. пособ. для студ. высш. учебн. Заведений. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. 288 с.
14. Писаревський І. М., Погасій С. О., Андренко І. Б. та ін. Організація туризму: підручник / за ред. І. М. Писаревського. Харків: ХНАМГ, 2008. 541 с.
15. Поколюдная М. М. Рекреационная география: учеб. пособ. Харьков: ХНАМГ, 2012. 275 с.
16. Рекреаційна географія: курс лекцій для студ.-геогр. пед. ун-тів / уклад. О. В. Браславська. Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. 252 с.
17. Сажнева Н. М. Рекреационная география: учеб. пособие. Мелитополь: Люкс, 2008. 329 с.
18. Скрипник Н. Я., Сердюк А. М. Рекреационная география: учеб. пособ. Київ: «Центр учебной литературы», 2013. 296 с.
19. Словник УА. Портал української мови та культури. URL: <https://www.slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C+> (дата звернення 08.11.2020).
20. Ткаченко Т. І., Костіна О. М., Рачко В. І. та ін. Туризм України: економічні та організаційні механізми розвитку. Тернопіль: Тернограф, 2008. 976 с.
21. Федорченко В. К., Дьорова Т. А. Історія туризму в Україні: навч. посіб. / передм. В. А. Смолія. Київ: Вища школа, 2002. 195 с.
22. Федорченко В. К., Фоменко Н. А., Скрипник М. І. та ін. Педагогіка туризму: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «Слово», 2004. 296 с. URL: https://www.studmed.ru/fedorchenko-vk-fomenko-na-skrupnik-m-cehmstrova-gs-pedagogka-turizmu_d1b5e6b4f87.html (дата звернення: 08.11.2020).
23. Філософія туризму: навч. посібник / за ред. В. С. Пазенок. Київ: Кондор, 2004. 268 с.
24. Фоменко Н. В. Рекреационные ресурсы и курортология: учеб. пособ. Київ: Центр учебной литературы, 2007. 312 с.
25. Явкін В. Г., Руденко В. П., Король О. Д. та ін. Проблеми географії та менеджменту туризму: монографія. Чернівці: Рута, 2006. 260 с.
26. Braslavskaya O.V., Kravtsova I.V. The current state of development of tourist-recreational potential of Cherkassy region. Scientific Bulletin of Chernivtsi University: collection of scientific papers. Chernivtsi: Chernivtsi Nat. Univ., 2019. Vip. 808. Series: Geography. P. 14–28.

References

1. Bejdyk O. O. Metodolohiia ta metodyka analizu rekreatsijno-turysts'kykh resursiv Ukrainy: avtoref. dys. ... d-ra heohr. nauk: 11.00.02. Kyiv, 2004. 36 s.
2. Bejdyk O. O. Slovar'-spravochnik po geografii turizma, rekrealogii i rekreacionnoj geografii. Kyiv: Palytra, 1997. 300 s.

3. Budzovych H. V. Naukovyj zmist i sutnist' poniattia rekreatsijnij potentsial. *Ekolohichni nauky*. 2012. №2. С.130–133.
4. Velichko V. V. Organizacija rekreacionnyh uslug: ucheb. posob. Har'kov: HNUMG im. O. M. Beketova, 2013. 202 s.
5. Voronkova L. P. Istorija turizma i gostepriimstva: ucheb. posob. dlja stud. obrazovat. uchrezhdenij sred. prof. obrazovanija, obuchajushhijhsja po spec. 2307 Turizm, 2302 Organizacija obsluzhivaniya v gostinichah i turistskih kompleksah. Moskva: Izdatel'sko-torgovij dom «GRAND»; Moskva: Fair-press, 2004. 303 s.
6. Denysyk B. H. Protsepy i iavyscha v rekreatsijnjkh mikrooseredkakh / Zb. nauk. prats' Vinnyts'k. derzh. ped. un-t imeni Mykhajla Kotsiubyns'koho. Vinnytsia: VDPUI, 2014. Seriya: Heohrafiia. V. 26. S. 92–97.
7. Zorin I. V., Kvartal'nov A. V. Jenciklopedija turizma: spravochnik. Moskva: Finansy i statistika, 2000. 356 s.
8. Kyf'iak V. F. Orhanizatsiia turystychnoi diial'nosti v Ukraini: navch. posib. Chernivtsi: Knyhy-KhKhI, 2003. 300 s. URL: http://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_1.htm (data zvernennia: 11.12.2020).
9. Kuzyk S. P. Heohrafiia turizmu: navch. posib. Kyiv: Znannia, 2011. 271 s. URL: https://pidruchniki.com/1597012243744/turizm/formuvannya_turistichnoyi_privablivosti_teritoriyi (data zvernennia: 16.09.2020).
10. Masljak P. A. Rekreacionnaja geografija: ucheb. posob. Kiev : Znanie, 2008. 343 s.
11. Mironenko N. S., Tverdohlebov I. T. Rekreacionnaja geografija. Moskva: Izd-vo Moskovskogo universiteta, 1981. 208 s.
12. Muzychenko-Kozlov'ska O. V. Ekonomichne otsiniuvannia turystychnoi pryvablyvosti terytorii. Monohrafiia. L'viv: Novyj Svit-2000, 2012. 176 s.
13. Nikolaenko D. V. Rekreacionnaja geografija: ucheb. posob. dlja stud. vyssh. uchebn. Zavedenij. Moskva: Gumanit. izd. centr VLADOS, 2003. 288 s.
14. Pysarevs'kyj I. M., Pohasij S. O., Andrenko I. B. ta in. Orhanizatsiia turizmu: pidruchnyk / za red. I. M. Pysarevs'koho. Kharkiv: KhNAMH, 2008. 541 s.
15. Pokolodnaj M. M. Rekreacionnaja geografija: ucheb. posob. Har'kov: HNUMG, 2012. 275 s.
16. Rekreatsijna heohrafiia: kurs lektsij dlja stud.-heohr. ped. un-tiv / uklad. O. V. Braslavs'ka. Uman': VPTs «Vizavi», 2014. 252 s.
17. Sazhneva N. M. Rekreacionnaja geografija: ucheb. posobie. Melitopol': Ljuks, 2008. 329 s.
18. Skripnik N. Ja., Serdjuk A. M. Rekreacionnaja geografija: ucheb. posob. Kiiv: «Centr uchebnoj literatury», 2013. 296 s.
19. Slovnyk U. A. Portal ukrains'koi movy ta kul'tury. URL: <https://www.slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C+> (data zvernennia 08.11.2020).
20. Tkachenko T. I., Kostina O. M., Rachko V. I. ta in. Turyzm Ukrainy: ekonomichni ta orhanizatsijni mekhanizmy rozvytku. Ternopil': Ternohraf, 2008. 976 s.
21. Fedorchenko V. K., D'orova T. A. Istoriiia turizmu v Ukraini: navch. nocib. / peredm. V. A. Smoliia. Kyiv: Vyscha shkola, 2002. 195 s.
22. Fedorchenko V. K., Fomenko N. A., Skrypnik M. I. ta in. Pedahohika turizmu: navch. posib. Kyiv: Vydavnychij dim «Slovo», 2004. 296 s. URL: https://www.studmed.ru/fedorchenko-vk-fomenko-na-skripnik-m-cehmstrova-gs-pedagogka-turizmu_d1b5e6b4f87.html (data zvernennia: 08.11.2020).
23. Filosofiia turizmu: navch. Posibnyk / za red. V. S. Pazenok. Kyiv: Kondor, 2004. 268 s.
24. Fomenko N. V. Rekreacionnye resursy i kurortologija: ucheb. posob. Kiiv: Centr uchebnoj literatury, 2007. 312 s.
25. Yavkin V. H., Rudenko V. P., Korol' O. D. ta in. Problemy heohrafiia ta menedzhmentu turizmu: monohrafiia. Chernivtsi: Ruta, 2006. 260 s.
26. Braslavskaja O. V., Kravtsova I. V. The current state of development of tourist-recreational potential of Cherkassy region. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: collection of scientific papers*. Chernivtsi: Chernivtsi Nat. Univ., 2019. Vip. 808. Series: Geography. P. 14–28.

Надійшла до редколегії 01.02.2021